

ОБРАЗОВАЊЕ ЕКОНОМИСТА ЗА 21. ВИЈЕК И У 21. ВИЈЕКУ

Сажетак: Образовање економиста за 21. вијек и у 21. вијеку. Упознавање студената са дјелима најистакнутијих савремених економиста и анализа њихових дјела у оригиналу као битан задатак асистената. Глобализација у савремености и глобалан економски приступ. Некономске дисциплине у настави на економском факултету у функцији свестраног образовања економиста. Процеси транзиције у савременом свијету и њихова интерпретација у настави.

Кључне ријечи: образовање економиста и образовање у 21. вијеку; осавремењивање наставних планова и програма на економским факултетима; политичка економија по Самуелсону и њена данашња позиција; маркетинг и менаџмент; макроекономија и микроэкономија.

О образовању економиста за 21. вијек и у 21. вијеку сасвим сигурно се не може озбиљно говорити и размишљати одвојено од образовања у цјелини. Несумњиво је да образовање економиста у савременим условима као и образовање у цјелини мора бити ПЕРМАНЕНТНО, перманентан процес који траје бар онолико колико траје и радно ангажовање економиста, тј. до пензије. Другим ријечима оно би после дипломирања морало трајати бар 40 година. Истини за вољу треба рећи и то да перманентност као битна одлика савременог образовања нигдје не долази и не може доћи до изражаја као у образовању економиста. Из тога ни у ком случају не произилази да се и друге науке осим економије у 21. вијеку не развијају. Напротив. Међутим, основано је закључити, и да се неке друге науке релативно спорије развијају од економских. Уз то увијек ваља имати на уму и у виду чињеницу да се реалитет којим се баве економске науке као дио друштвених наука у цјелини много брже и суштинскије мијења него што се мијења реалитет којим се баве друге савремене науке. Управо су се у реалитету којим се баве економске науке и десиле тектонске промјене. Те промјене практично нико није очекивао у прве три-четири деценије друге половине 20. стољећа. Умјесто да СССР као прва земља совјета уђе у фазу комунизма, како је у своме програму предвиђала једина и владајућа партија у СССР-у, тј. КПСС (Програм КППС из 1956.године), у тој првој земљи совјета, тј. у СССР-у долази до урушења комунизма, тј. до његове имплозије и до кретања у правцу капитализма, али не развијеног капитализма какав је капитализам у САД и Шведској. (ZURÜK ZUR KAPITALISMUS). То кретање некадашњег СССР-а у капитализам, та транзиција изазвали су кретање у капитализам на једној трећини земаљског копна. Уз то увијек, кад је ријеч о друштвеном реалитету којим се баве економске науке, треба имати у виду да у друштву, па ни у друштвеним наукама, нема експеримента у класичном смислу те ријечи, нема експеримента као нпр. у физици и хемији. С друге стране не може се нпр. на почетку 21. вијека организовати феудално друштво, нити друштво засновано на првобитној акумулацији капитала кад су „овце појеле људе“ да би та друштва економисти и други научници *in VIVO* изучавали. Међутим, муња и гром су и 2008. године исти онакви какви су били у феудалном добу.

Прије сваког разматрања саме суштине образовања економиста у 21. вијеку и за 21. вијек нужно се позабавити дефинисањем релевантних појмова. У нашем случају то су следећи појмови: ЕКОНОМИЈА, ЕКОНОМИКА, ЕКОНОМИСТ. Ови темељни појмови су објашњени у „Великом речнику страних речи и израза“ из 2006. године. Оправдано је напоменути да је овај рјечник већ добио врло повољне научне критике стручне јавности због његове савремености и стручности што само по себи и само за себе свједочи о његовој релевантности данас и овдје.

У овоме рјечнику дати појмови, битни са становишта разматрања наше теме, овако су дефинисани:

1. ЕКОНОМИЈА, - е ж. (грч. *oikos* дом, кућа)

- А) наука која проучава деловање економских закона у производњи, расподели и потрошњи материјалних добара, као и односе међу људима у процесу производње и расподеле.
- Б) управљање имањем, газдинством, привредом, привређивање, газдовање.
- В) рационална употреба, штедња, уштеда.
- Г) пољопривредно имање, газдинство.

(Иван Клајн – Милан Шипка: Велики речник страних речи и израза, „Прометеј“, Нови Сад, 2006., страна 406.)

2. ЕКОНОМИКА, - е, ж. дат. економици, ж. (v. *ekonomija*)

- А) привредни систем
- Б) практична примена економских принципа, газдовање, привређивање.
- В) рационална примена, штедња. (*idem*)

3. ЕКОНОМИСТ (а) , - е м. (v. *ekonomija*) онај који се бави економијом, стручњак за привредна питања. (*idem*)

Кад је, пак, о образовању у савременим условима ријеч (почетак XXI стољећа), нужно је поћи од несумњиве чињенице да је образовање повезано са социјализацијом и васпитањем. Та веза NOLENS – VOLENS остаје трајна значајка образовања као таквог.

Уз ово се, мора поћи од чињенице да образовање у савременим условима све више постаје масовно, ускостручно и перманентно. Несумњиво је да је ова оцјена генерално гледано тачна. Међутим, ваља узети у обзир (пра) стару латинску мудрост: NULLA REGULA SINE EXCEPTIONE. Ова мудрост посебно долази до изражаја кад је о савременом образовању економиста ријеч, о њиховом образовању у савременим условима. Она ту долази до изражаја на специфичан начин. Наиме, несумњиво је да образовање економиста данас и овдје, NIC ET NUNC, јест и масовно и перманентно или би, бар, такво морало бити. Оно ће такво у све већој мјери бивати. Међутим, по свему судећи, образовање економиста по самој својој суштини и бити није УСКОСТРУЧНО, нити такво може бити и постати у будућности. Образовање економиста у савременим условима прије има и све више мора добивати УНИВЕРЗАЛНЕ него ускостручне димензије.

Ваљда не постоји образовање које у толикој мјери користи и мора користити научна достигнућа других наука колико то користи образовање економиста на почетку 21. вијека. Може се нпр. упоредити образовање хемичара данас и образовање економиста данас. Образован економиста данас мора имати у виду научна достигнућа хемије, физике и других егзактних наука док образовани хемичар и физичар не морају нужно бити образовани у економији, односно у економици у мјери у којој су економисти или би морали бити образовани у хемији и физици.

Велики савремени економиста Џ. Галбрајт, с правом истиче да и кад се размишља у чисто економским категоријама образовање је дугорочно гледано економски исплативо. Чињеница је, наиме, да ништа тако не поправља опште привредне резултате као што то чини унапређивање и побољшање квалификације становништва. По свему судећи може се прихватити Галбрајтово становиште да у свијету у коме живимо не постоји писмено становништво које је сиромашно, нити постоји неписмено становништво које није сиромашно. Ово Галбрајтово становиште може се прихватити без икакве оgrade.

Међутим, треба рећи и поновити да бити писмен и образован у различитим областима савременог знања не даје у животу, у пракси, исте резултате. Несумњиво је нпр. да образовање у савременим условима, у различитим областима не утиче подједнако на друштвени статус појединаца и друштвених група као таквих. Примјера ради може се навести да данас и овдје образовање у области астрономије не утиче у толикој мјери на друштвени статус појединаца и посебно друштвених група, у коликој мјери на друштвени статус појединаца и друштвених група утиче образовање у области економије и економике. Дакле, у животу се може боље искористити економска него што се може искористити астрономска писменост. У питању је, разумије се, прије свега реална могућност или немогућност апликације стечених знања из различитих области науке.

Немогуће је нпр. у свакодневници, у животу, а свима нама је дат само један живот на овој Земљи, подједнако и економски успјешно, ПРАКТИЧНО, цијелисходно примјенити и примјењивати знања из економије и знања из астрономије. Из тога, међутим, ни у ком случају не произилази да економиста може и смије игнорисати и потцијењивати знања из других наука укључујући егзактне науке у правом смислу.

Кад је ријеч о односу економије и других друштвених наука, посебну пажњу несумњиво привлачи однос економије и социологије. Зашто је то тако? Ако наведемо једно релевантно одређење социологије, веома ћемо се приближити одговору на ово питање. То одређење гласи:

„Доцније су се социолози жестоко спорили око тога шта је предмет проучавања њихове науке. Међутим, сви они су се слагали да је социологија најопштија наука у друштву; да она проучава људско друштво као целину, а не само поједине његове делове; да она, затим, синтетише – знања свих других наука, које проучавају неке посебне аспекте те целине; да она има изразито теоријски карактер, да је знатно апстрактнија од других друштвених наука и да су њени резултати мање непосредно примењиви у пракси; те најпосле, да се због свега тога поље њеног интересовања и истраживања не може сасвим прецизно омеђити.“

(Социолошки речник, Завод за уџбенике, Београд, 2007., страна 537.)

Ако се упореди одређење економије и социологије из релевантних научних извора, као што је то овдје учињено, долази се до несумњивог закључка да је научно поље којим се баве социологија и економија изузетно широко. Видјели смо да се економија бави економским законима у производњи, расподјели и потрошњи материјалних добара, али и међуљудским односима у процесу произвођења и расподјеле. Дакле, научно поље економије је изузетно широко и упоредиво практично само са научним пољем социологије. Примјера ради може се констатовати: не могу се по реалном обиму упоређивати и изједначавати научна поља математике и физике и научна поља економије. Ова тврдња сасвим сигурно је утемељена без обзира на то што математика и астрономија спадају међу шест наука које имају своје мјесто у систему наука кума, јер јој је он дао име, и оснивача социологије Огиста Конта. Истина је да у Контову систему наука нема економије док је у томе систему социологија на истакнутом шестом мјесту јер у Контову систему наука иначе има само шест наука.

Кад је ријеч о образовању економиста у 21. вијеку и за 21. вијек од највећег је значаја да се пође и од савремених процеса глобализација и то прије свега од економских аспеката глобализације. У вези с тим највећу пажњу заслужује следећа мисао савременог њемачког филозофа Петра Слотердејка:

„Глобализација нас је све сувише брзо убацила у заједништво.“ (Петар Слотердајк у „Политици“, 22. III. 2008., страна 17.)

За образовање економиста у 21. вијеку и за 21. вијек од највећег је значаја управо то да ли савремена глобализација и из ње проистекло заједништво у довољној мјери долазе до изражаја у наставном процесу. Примјера ради наводимо да у наставном процесу у високошколским установама из области економских наука данас посебно долазе до изражаја наставне дисциплине маркетинг и менаџмент. Због тога и јест оправдано указати на то шта заправо маркетинг и менаџмент јесу. Ево тих одређења:

1. **Маркетинг**, -а м. мн. маркетинзи (engl. marketing) скуп организованих способности усмерен на пласман робе на тржиште и освајање купца, почев од рекламирања и информисања до чина продаје. (Велики речник страних речи и израза, оп. цит., страна 736.)
2. **Менаџмент**, -а м. (engl. managment) а) економска дисциплина која проучава начине рационалног организовања и управљања производњом, радним процесима, људским способностима и сл. б) процес и начин вођења и организовања предузећа, установе итд. (idem, страна 751.)

Најприје да укажемо на чињеницу да се економија бавила проблематиком маркетинга и менаџмента много прије уласка ових термина у јавни и општи утицај. На овим просторима људи су се бавили маркетингом називајући то трговином док су се менаџментом бавили називајући то организацијом. Истина је, међутим, да су термини маркетинг и менаџмент из енглеског језика док термин трговина и организација ни случајно нијесу из енглеског језика. У вези с тим прочитајмо и ово:

„in prid. indekl (en. in) žarg. који је тренутно у моди, популаран, sup. aut. (v.)
(Велики речник страних речи и израза, idem, страна 752.)

Дакле, чињеница да су маркетинг и менаџмент ријечи из енглеског језика објашњава и то зашто су данас сви изрази IN, тј. у моди док су термини трговина и организација као термини OUT.

Међутим, остављајући по страни језичко поријекло термина маркетинг и менаџмент нужно је указати на чињеницу да се послје термина маркетинг и менаџмент као наставна дисциплина у високошколском образовању економиста појавио и низ нових дисциплина којима су у основи термини маркетинг и менаџмент. Примјера ради могу се навести наставне дисциплине: управљање маркетингом, менаџмент људских ресурса итд. Дакле, ова парцијализација може ићи? „Ко зна? Нико ништа не зна „стихови су пјесника Добрише Цесарића. Он није могао имати у виду савремену парцијализацију у цјелини, а самим тим ни парцијализацију у области економских наставних и научних дисциплина. Пјесник је, међутим, парцијализацију о којој је ријеч наговјестио.

Кад је ријеч о образовању економиста у 21. вијеку и за 21. вијек, треба непрекидно имати у виду да је непотребно и немогуће конципирати наставне планове економских факултета на начин да у тим наставним плановима буду заступљене искључиво економске дисциплине. Међу дисциплинама које се изучавају и предају на савременим економским факултетима имају и морају имати своје мјесто социологија, математика, статистика. Међутим, битно је имати и виду да те и сличне дисциплине нијесу у тим плановима саме себи сврха него су или би, принципијелно гледано, морале

бити у функцији образовања економиста. Примјера ради математика и статистика се изучавају на математичким и природно – математичким факултетима, социологија се изучава на филозофским факултетима итд. Не може нпр. матични факултет за математику бити економски факултет као што тај факултет не може бити ни за социологију. То што се математика, статистика, социологија изучавају и предају и на економским факултетима морало би бити и јест у функцији економског образовања. Међутим, изучавање ових и не само ових дисциплина на економским факултетима не би смјело ићи на уштрб научности. Чињеницу да за социологију и математику итд. економски факултети нијесу матични треба посматрати и у вези са чињеницом да нпр. за макроекономију и макроекономију не могу матични факултети бити математички и филозофски факултет.

И при крају још једно битно питање. Ријеч је о темо како студентима економије презентовати економску науку као цјелину. Дакле, не парцијално. У вези с тим појмимо од несумњиве чињенице да се Нобелова награда додјељује за економију, а не нпр. за маркетинг и менаџмент. То, сасвим сигурно, није случајно и није без дубоког и истинског оправдања. Очито је, наиме, да они који одлучују о додјели највећег признања у области економије полазе од тога да је економска наука IN ULTIMA LINEA јединствена. Због тога и јест неопходно посматрати четворогодишње образовање економиста као цјелину. Само тако могу се схватити, планирати и осигурати стварни и трајни ефекти економског образовања.

На самом крају је потребно рећи неколико ријечи о томе у коликој је мјери и чија је улога у обезбјеђивању цјеловитог економског образовања од битног значаја. То је питање непосредно повезано са осигурањем савременог економског образовања. Само по себи се разумије да универзитетски наставници своју наставну проблематику излажу на нивоу најновијих достигнућа науке и струке. Међутим, остаје нпр. питање о томе ко ће студенте упознати нпр. са оригиналним дјелима научника који су добили Нобела за економију, ко ће заједно са студентима анализирати њихова дјела. Али не само дјела нобеловаца из области економије него и дјела Смита и Рикарда. И „Капитал“ Карла Макса, разумије се. Како ће се нпр. студенти економије упознати са дјелима тако актуалног у савременим условима нобеловца Сене?

Истина је да су дјела свих добитника Нобелове награде за економију доступна на енглеском језику. Та дјела морали би на својим часовима вјежби анализирати читајући у оригиналу, тј. на енглеском језику управо асистенти. Сасвим сигурно вјежбе које држе асистенти се не би смјеле претворити у понављање професорових предавања. Ни у ком случају асистенти не би смјели говорити EX CATEDRA. Може неко рећи да асистенти не знају заиста енглески језик. Међутим, ако, заиста, асистенти не знају енглески језик, поставља се питање ко их је и зашто их је примио у радни однос.

Кад је ријеч о образовању економиста за 21. вијек и у 21. вијеку, оправдано је и потребно цитирати великог савременог економисту Самуелсона. Он у своме темељењу дјела пише следеће:

„Политичка економија: најстарија од умјетности, најновија од наука – уистину краљица друштвених наука.“ (Паул А. Самуелсон: Economics).

У настојању да се протјера политичка економија из редовног образовања економиста при чему се полазило од тога да је то марксистичка дисциплина PAR EXCELLENCE „страдала“, је политичка економија. Њој није помогло ни то што у поднаслову Марксова „Капитала“ стоји: КРИТИКА ПОЛИТИЧКЕ ЕКОНОМИЈЕ. Несумњиво је нпр. да Кораћ – Влашкалићева „Политичка економија“ има марксистичку и потку и основу, али из тога ни нужно, ни случајно не произилази да такву потку и основу има свака политичка економија.

Митар Миљановић

EDUCATION OF ECONOMISTS FOR 21ST CENTURY AND IN 21ST CENTURY

Summary: Education of economists for 21st century and in 21st century. Introducing students to the works of the most prominent contemporary economists and analysis of their works in original as an essential task of assistants. Globalization in contemporary age and the global economic approach. Non-economic disciplines in teaching at the faculty of economics in terms of comprehensive education of an economist. The transition processes in the contemporary world and their interpretation in the teaching process.

Key words: education of economists in 21st century, updating of the curricula at the faculties of economics, political economy according to Samuelson and its current position, marketing and management, macroeconomics and microeconomics.